

1

Jälle rusikas. Läbi juuksetuka pörnitses Carl praetud heeringat, mille nahk oli viltuste läbilõigetega, kõrbenud murulauku ja poolt kartulit, mida sellel päeval pakkuda oli. Ta silmitses tulekindla poti peenikesi veene, mis niikaua kui ta mäletas, nägid välja nagu ämblikuvõrgud, ja keskendus minutitele, mis pidid mööduma, enne kui ta võis jälle heita pilgu isale, tema ähvardavale kogule teisel pool lauda, rusikas asetatud kahe heeringa ja kolme kartuli kõrvale, kahvel sõrmenukkidest välja paistmas nagu istutatud puu – ema kurvad hingetõmbed, suure õe Mona hingamine vaevukuuldav, ja väike Agnes, kes näris kinnise suuga nii hästi kui sai, kogu see helide ja liigutuste vildakas tants, mis tundus vajalik nende viieliikmelise pere õhtusöögilaua taha kogumiseks.

Carl ütles uuesti:

Kuradi siga.

Ta ei tõstnud häält, lihtsalt sõnastas üheselt poja sünge nägemuse oma isast.

Kahvel tõmbles, aga jäi paigale. Pereisa kallutas oma keha tahapoole, nii et tool nagises, ja igaüks sai oma kindlast asukohast sündmuspaiga ümber vaadelda pumbana liikuvat kõrisõlme ja karvast nõgu kaela alumises osas, kui uus torm ähvardas paisuda ja puhkeda.

Ent midagi ei juhtunud.

Isa lasi pea ette vajuda, lõuaga vastu rinda, lasi välja norsatuse, mille tähendust keegi ei mõistnud, ja viis pilgu toidule,

haaras noa ja hakkas sööma ning küsis täis suuga – ilma ühegi emotsioonita – kas Agnes teab, mis vahe on mustal ja valgel. See oli nende, isa ja tema noorima tütre mäng.

Agnes naeratas kõhklevalt toiduraasudele oma taldrikul ja ütles ei, nagu temalt oodatigi, et isa saaks kõvera irvega alustada anekdooti kahest nunnast ja kahest harakast, kelle vahel Jumal ei suutnud vahet teha. See oli pere vanim revüünnumber, mis lõpeb sellega, et kirikutorn kukub ümber ja Jumal otsustab harakate, mitte nunnade päästmise poolt.

Ema – keda nii lapsed kui abikaasa kutsusid Mammeniks – laskis kuuldavale kergendusohke, tänuliku ja masendunud, tõusis püsti ja sõi ülejäänud õhtusöögi seljaga pere poole seistes ja taldrikut viiel sõrmel tasakaalus hoides, kahvel paremas käes, viimse suutäie ja kübeme, pani siis taldriku kolinal kivikraanikaussi ja laskis endale klaasitäie vett ning tühjendas selle pikkade lonksudega ja ütles liiga valjusti, et Carl peab nüüd küll toidu ära sööma, et heeringat ei saa ta just iga päev ja et siis peab ta hakkama õppima.

Carl nihutas pilgu viltusti seotud põllelehvilt tema seljal isa äsjaraseeritud lõuale, vältis tema pilku ja lasi silmadel rännata vanema õe Mona poole, kes oli viimase aasta jooksul nii keha kui meele poolest muutunud ja hakkas sarnanema vihasele ja vormikale pirnile. Tugevad puusad ja reied, ümarad ja veidi längus õlad, see muutumine oli Carli teada õele nii segadusseajav kui ka ärritav, kuid sel oli tänava poistejõukudes vankumatuid jüngreid, ehkki keegi ei olnud nii söakas, et seda tunnistada. Sellega käis kaasas, et Mona läks kurnatult läbi puberteedi, näol pahur ja trotslik ilme, mitte õrritav ja enesekindel naeratus, teadmisega, et ta on napilt aastaga kaht kõrt risti panemata muutunud õblukesest värtnast – millega ta ka rahul ei olnud – muljetavaldavaks kaunitariks.

Kas ta polnud natuke suur?

Ei, Mona oleks hea õnne korral võinud veelgi suurem olla, kurta võis tema tujukuse ja suuvärgi kasutamise üle, mitte kehakuju ja mänguliste elavate silmade, ahne suu, kiire mõistuse ja kõrvanibude üle, mida oli võimatu kirjeldada. Carl nägi seda kõike tänavapilguga, omaenda õde, see oli ühtaegu muljetavaldav ja eemaletõukav.

Nüüd põrnitses tüdruk oma venda põlguse ja imetluse seguga, mis oli hea märk, otsustas Carl – olgu, õde ei saa temast aru, aga vähemalt ei ole ka loobunud lootmast, et ühel päeval võib temastki asja saada, see oli tänava kõige kangekaelsem sõnakõlks, ka laste seas: Sinust küll asja ei saa. Õpetaja õpilasele, vanemad lastele, pooleldi täiskasvanud noored noorematele, väikesed poisid ja tüdrukud veel väiksematele poistele ja tüdrukutele.

Sinust küll asja ei saa.

Kui oli olemas naabruskond, kus kunagi ühestki hingest asja ei saa, siis see oligi seesama.

Carl pani oma määrdunud käed lauale, peod ülespoole, ja vahtis valget võrgustikku peopesal, võrreldes seda kivi-keramika ämblikuvõrkudega, pööras pilgu uuesti Mona kahemõttelisele naeratusele, siis isa poole ja ütles:

Sinust küll asja ei saa.

Mammen kiljatas, Mona löi käed suu ette ja Agnes lasi kuuldavale kõhatava ahhetuse.

Kuid isa istus nagu paigale kruvitud, küüruvajunud ja mälumas viimaseid suutäisi õhtusöögist, mida ta oli alles pool tundi tagasi kõrgelt kiitnud, mitte sellepärast, et ta oleks ise selle meie jaoks hankinud või et see oli heeringas, vaid sellepärast, et seekord jätkus seda kõigile, ja noogutas samal ajal aeglaselt poja hukkamõistvate sõnade taktis, justkui neid

kinnitades või vähemalt selle üle järele mõeldes, et kadunud pojal on omaenda isast nii masendav arvamus, tjaa, selle üle tasus mõelda.

Carl tõusis püsti ja jooksis kogu oma trotsliku näljaga uksest välja ja trepist alla, kaks ja kolm astet korraga, viimase sammuga viis, ja tundis, kuidas tallaalused põlevad, kui ta välisukse valla löi ja lasi end argipäevast alla neelata ja istus kivitrepi alumisele astmele Knud Graah' tänava maja number 7 ette ühes Euroopa okupeeritud pealinnas ning pani käed üle põlvede risti ja toetas otsaesise vastu sõrmenukke.

Tänavaga ja maja vahelisel kõnniteel olid Olav ja Roar tagurpidi keeranud ühe loogu naistejalgratta. Olavil tellitav mutrivõti paremas käes, vasakukäelisel Roaril mutrivõti vasakus, Olav töötas tagaratta jooksu parandamise kallal, Roar esirattaga. Nad väitsid, et leidsid loogu valtsveski juurest, arvatavasti oli viljaauto selle lõmastanud, ja nad olid terve päeva seda remonitinud, polnud isegi koolis käinud.

Ega see kuigi paljulubav välja ei näinud, aga jalgratas on jalgratas, isegi kui sellel puuduvad pidurid ja rehvid, aga need varastasid nad ühelt loogult, mis oli lukus Dagny Salangeni Liha ja Kala ja Koloniaalkaupade juures ega kuulunud arvatavasti kellelegi. Nüüd ajasid nad selja sirgu ja vahtisid Carlile otsa, vahetasid pilke, Olav küsis, kas sul oli ka midagi?

Carl ei vastanud. Olav kehtas õlgu ning reguleeris oma mutrivõtit. Tema ees õlitatud lõuendil lebasid kenasti rivistatud tööriistad nagu pintsliid värvikastis, varustus, mille nad olid suurelt jaolt laenanud Martinseni heldekäelisest töökojast. Pärastlõunane päike paistis hoovi viltuselt ja põletavalt, tuvide kuristamine, varblaste säutsumine põõsastes ja katuserennides,

ei tuulehingegei. Carl mõtles, kas ta peaks särgi seljast rebima. Kolm korrust temast kõrgemal avanes kõõgiaken ja Mona lõikav hää! tungis külmana tema juuksejuurteni, tule kohe üles ja söö oma söök ära, kurat võtaks.

Kalle-poiss. Kalle-poiss.

See kõrisev ja kurikuulus naer. Carl pani tähele, et Olav ja Roar ajasid seljad sirgu ja panid käe silmadele, et tüdrukut näha, Monat, kes oli end kindlasti aknast võimalikult kaugele välja sirutanud, poiste lai ja kompav irve, innukas sarkasm majaseina pidi üles ja uuesti alla, kuni aken jälle kinni paugatas ja nad said uuesti rattale keskenduda koos tagasihoitud naeratustega ja sõnadega, mida keegi ei kuulnud.

Välisuks avanes Carli selja taga. Isa tuli välja ja pillas möödaminnes midagi maha, laksatus vastu kivist astet, toidupakk, astus põiktänavale ja noogutas napilt rattaparandajatele ja keeras alla tänavale, pani mütsi pähe ja kadus sammaste vahele Hans Nielsen Hauge tänavas, et taas maailmast lahkuda.

Carl märkas toidupaki juures midagi ebatavalist, selle pidi pakkima isa ise, mitte Mammen, Mammeni toidupaki valmistamise viisi ei suuda keegi ületada. Ta keris paberi ümbert ära ja leidis kaks sepikuviiu, mille vahele oli surutud see külm heeringas, mille ta lahingukuumuses maha jättis, see nägi välja nagu Ameerika hamburger, sõduritoit, ta haaras selle kahe käega ja kugistas kinnisilmi nahka ja luid ja heeringat ja sepikut ja margariini ning pidi kaks pausi tegema, et hinge tõmmata.

Olav tuli ja seisis tema ees, pühkis kaltsuga käsi ja küsis, kas maitseb.

Mhmmh.

Heeringas?

Mhmh.

Kuule, mis ma pidin ütlema, et meil pole ventiile ja ühele pidurile on vaja trossi.

Ja ...?

Olav kõhkles ja, imestades, et Carl ei saanud aru, kuhu ta tüürib, ütles:

Me mõtsime, et sa võiks minna mittejuudi juurde ja küsida, kas tal põle?

Mina?

Sina jah.

Mispärast, see on sinu isa.

Jaa, ja kui suur võimalus on, et mina miskit saan. Roar talle ka ei meeldi.

Aga mina meeldin?

Nii ta ütleb. Kalle on tänaval ainuke laps, kellest on mingit tolku.

Ütleb nii vä?

Ütleb jah.

Olav oli Carli parim sõber, temast napilt aasta vanem, kaksteist sentimeetrit pikem ning keeruline, kõigutamatu ja nõudlik sõber. Längus ja nurgeline, tahumatute näojoonte ja lühikeseks pügatud juustega, ilmselt seetõttu, et tal oli nii metsik lakk, mis nägi välja nagu heinasaad ja mida ema asjatult püüdis kuidagimoodi korras hoida. Kummalisel kombel olid tal poja osas suured lootused, Olav, kes oli omal käel kuulutanud, et läheb nii reaalkooli kui ka gümnaasiumi ja temast saab keegi, nagu öeldakse, milles isa küll kahtles, mitte sellepärast, et mittejuudil poleks olnud usku poja võimesse, vaid sellepärast, et keegi ei läinud gümnaasiumi ja enamgi

veel, ta ei mõistnud enam oma järglast, ja oli kõigele lisaks hakanud teda kartma.

Olav ei teinud kunagi kodutöid ega rääkinud kodus sõnagi koolist, õpetajatest, õpilastest, ainetest, mitte millestki. Kui vanemad said pool aastat enne lõpueksamit klassijuhatajalt kirja, et nende pojal läheb kehvasti ja õppetöö talle ei passi, nägi mittejuut vähest lootust poissi õppima saada. Olav aga keeldus rahulikult kõigest, mis oli vähegi hea nõuande moodi, kooliharidust kavatses ta ise rahastada ja väitis, et talle koolis meeldib, õpetajad on need, kes millestki aru ei saa. Olav sai paremaid hindeid kui enamik teisi.

Ta kissitas kergelt vasakut silma, kahemõtteline pilk, mis andis talle hõlpsasti üleoleku. Inimesed mõistatasid, kas Olav neid üldse nägi või vaatas neist mööda, sest nad ei ole nägemist väärt, või nägi ta neist läbi oma raske ja kartmatu tõsidusega. Olav naeris ainult väga vastumeelselt. Tal oli kaks kaksteist aastat nooremat õde-venda, kaksikud Lasse ja Minna, ning pere elas nagu kõik teisedki ühes toas ja köögis, mille eest ei maksnud ainult isa, vaid lõppeks ka Olav, kust iganes poiss selle raha sai, mis ta aeg-ajalt emale libistas.

Missa ütled? ütles ta oma sõbrale Carlile.

Mai tea, ütles Carl, istudes nagu omanik trepi kõige kõrgemal astmel.

Siis läheb nigu ikka.

Kuda siis?

Et sa saad pasunasse enne üles minekut või lähed üles ilma pasunasse saamata. Carl naeratas, kortsutas paberi kokku ja viskas selle sõbra pihta, kes osavalt eemale põikles.

See teeb küll asja lihtsaks.

Onju.

Olav tahtis ümber pöörata, kuid silmas siis paistes pöske, kummardus ettepoole ja tõstis vasakut juuksesalku.

Kuule sa juba ühe said?

Carl ei öelnud midagi.

Olav: Liiga palju võib-olla?

Carl kehitas õlgu.

Mul on võit vaja.

No muidugi, ütles Olav, painas oma pikka keha pool pööret, torkas vasaku käe paremasse taskusse ja tõmbas välja majahoidja-väärilise võtmekimbu, napsas sealt kaks võtit ja ulatas need talle.

Ja ära venita seal üleval, meil pole aega raisata.

Carl läks üle tänava ja sisenes Bretteville tänava majja 29, mis oli teisipidine koopia sellest sissekäigust, kus ta ise elas, kuid teistsuguste lõhnade ja harjumustega, teistsuguste kingadega, uksemattide ja kollaste seintega, teiste nimedega keraamilistel ja messingist nimeplaatidel, isegi erineva kajaga, mis oli üks veider asi, kuna kõik oli muidu nii sarnane tema omaga. Ta lippas kergelt kolm korrust treppidest üles, praetud sibul, pruun kaste, keedetud piim, üles pööningule ja keeras lahti ning uuesti lukku ukse pimedasse koridori, mis ühendas kogu hoonetekompleksi – kaheksa maja ühel hiigelringjoonel taeva all, või siis rombina ümber sisehoovi, sünge ja paeluv kuningriik, kuhu ühelgi lapsel ligipääsu ei olnud.

Päikesesooja tolmu tekk langes talle peale, tuvide pomisev kluugutamine ja suitsupääsukeste nahkhiiresarnane sähvimine. Ta lülitas tule põlema ja liikus pööningukonkude uste vahelt järgmise koridorini, keeras ukse lukust lahti ja nipsas teist lülitit, jooksis tagasi ja lülitas esimese välja, suundus valguse järgi uue ukseni, lukustas ka selle enda järel ja jätkas samamoodi veel ühe ukseni, korrates protseduuri kerge värinaga

sõrmedes – ei olnud kolme aastatki sellest, kui ta siia esimest korda sisse astus, väreleva küünlaga, mis kustus ja pani tema mehelikkuse proovile nii põhjalikult, et ta otsustas, kui oli terve ringi läbi higistanud ja kõige kaugemas otsas trepist alla sööstnud ning seisis eluga pääsenult päikese käes Hans Nielsen Hauge tänaval, et see ei kordu enam kunagi.

See õud ei tohtinud enam korduda.

Juba järgmisel päeval oli ta tagasi pärast seda, kui lamas öö läbi ärkvel ja mõtles, mis tal viga on. Carl, jänespüks? Ta oleks võinud ringile kaasa võtta Olavi, Vidari, Jani, Roari, ükskõik kelle ... Aga mõistis, et hirmuga tuleb ise võidelda. Ja ilma valguseta. Ta keeras esimese ukse lukust lahti ja lasi silmadel harjuda väheste valgusejäänustega, mis on olemas igas pimeduses. Kannatlikult. Ära jookse. Rahulik, otsustav, üksildasem kui kunagi varem, üks poiss üksi kogu planeedil, ei mingit kiirustamist, mingit fantaasiat, pulss, üks pääsuke vastu nägu, mitte midagi, ja mis kõige tähtsam: ei räägi sellest mitte kellelegi.

Hoidis võidurõõmu endale.

See oli raske. Kuni ühel päeval mainis Olav möödaminnes, et ta käis eile üksi pööningul ringi. Ja Carl vastas sama hoolelt, et tema on seda ka teinud, mitu korda, juba ammu. Olav vaatas teda uurivalt ja küsis mõned asjakohased küsimused uste ja tulede ja võtmete ja peidetud torude kohta, millele Carl sama asjalikult vastas, ta mängis selle hästi välja.

Nüüd seisis ta mittejuudi, Olavi isa konku ukse taga, kes töötas neli tundi valtsveski raamatupidamises ja istus ülejäänud päeva selle värvimata puitukse taga pööningul linna põhjaosas ja parandas naabrite suuremaid ja väiksemaid asju, munk oma eraklikkuses, kelle juurde võis igaüks minna, kui kraan lekkis või kingale oli vaja pooltalda, kui messinghinge

oli vaja sirgeks ajada või kui potile oli uut sanga vaja. Mittejuut töötas raua, puidu, naha, värvi, liimi ja lakiga, ta töötas kõikide materjalidega, argipäeva härrasmees, kes ei askeldanud rahva vabastamisega Saksa ikkest, vaid andis endast parima, et too selle välja kannataks.